

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІ СТУДІЇ ПАМ'ЯТІ П. РІКЕРА

Брагіна Тетяна Михайлівна

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри народної хореографії
Харківська державна академія культури

Брагін Юрій Анатолійович

Кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри культури, спорту і туризму
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка

Гончарова Ольга Сергіївна

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

Дослідження феномену пам'яті посідало важливе місце у наукових студіях П. Рікера. Обгрунтовуючи актуальність цієї теми, філософ вказував на можливість установалення зв'язку з досвідом часу. У своїй відомій праці «Пам'ять, історія, забуття» автор здійснив начерк основних модальностей пам'яті, в яких він убачає єдність відносно упорядкованої типології.

На відміну від дослідження місць пам'яті П. Нора [2], концепція пам'яті та забуття П. Рікера виходить не з культурно-історичного виміру дійсності, а формує феноменологічний, філософський «кадр» її сприйняття, на основі котрого створюється систематизація наукових підходів до феномену пам'яті. Автор формує власні рефлексії на основі аналізу філософських концепцій Платона, Аристотеля, Августина, Д. Локка, Е. Гуссерля.

На думку П. Рікера «ні феноменологія індивідуальної пам'яті, ні соціологія колективної пам'яті не можуть мати під собою стійких підстав, якщо кожна з них відповідно вважає справедливим тільки одну з протилежних тез» [3, с. 174]. Він пропонує дослідити можливості комплементарного потрактування цих «антагоністичних» підходів. Автор застосовує «поняття атрибутції кому-небудь психічних операцій». Він зазначає: «По-перше, атрибутція так тісно змикається з конститутивним відчуттям присутності спогаду і з діяльністю розуму, що відкладання приписування здається вищою мірою абстрактним. Поворотна форма дієслів, які відносяться до пам'яті, свідчить про це змикання, в силу якого згадувати про щось означає згадувати про себе. Ось чому внутрішнє дистанціювання, відзначене відмінністю між дієсловом «згадувати» (*se souvenir*)

та іменником «спогад» (*un souvenir, des souvenirs*), може залишитися непоміченим. Це змикання атрибуції з ідентифікацією та іменуванням мнемонічних феноменів, безсумнівно, пояснює ту легкість, з якою прибічники традиції «внутрішнього розсуду» змогли безпосередньо приписати пам'яті сфері «я». В цьому сенсі про школу «внутрішнього розсуду» можна сказати, що для неї характерно заперечення дистанції, завдяки котрій ми – якщо говорити мовою Гуссерля – здатні відрізнити ноєму, «що» спогаду, від ноєзису, акту спогаду, котрий отримав відбиток у «хто» [3, с. 177, 178].

На думку П. Рікера, судження П. Нора «близьке до судження філософа Карла Ясперса, який виносить рішення про «духовну ситуацію нашого часу»». П. Рікер пояснює, що для П. Нора «пам'ять... являє собою не загальну здатність, котру досліджує феноменологія, а культурну конфігурацію,... історія ж – це не об'єктивна операція, котру досліджує епістемологія, а рефлексія другого порядку, котра... позначається терміном «історіографія», який розуміється як історія історії» [3, с. 559].

Таке потрактування не є достатньо чітким. Слід зазначити, що П. Нора розуміє історичну науку і реальність як комплементарні частини єдиного цілого, аверс і реверс однієї монети. Можна стверджувати, що його погляд конотує з потрактуванням капіталістичного суспільства у «Протестантській етиці» М. Вебера [1] як єдності, створеної економіко-фінансовою і ментальною складовими. Отже, «культурна конфігурація» потрактовується П. Нора не тільки як матеріальне підґрунтя місць пам'яті, а водночас і як епістемологічне джерело історичних досліджень пам'яті. Для П. Рікера ж, котрий надає своєму дослідженню пам'яті систематично-науковий характер, важливим є відстежити «перехід від феноменології пам'яті до епістемології наукової історії», встановити співвідношення, феноменологічного, епістемологічного і герменевтичного підходів.

П. Рікер підкреслює, що рефлексії П. Нора «торкаються не події, а ситуації», на «фоні» якої «вперше вели мову про місця пам'яті» [3, с. 559].

П. Рікер зазначає: «Перехід від тілесної пам'яті до пам'яті про місця забезпечений актами, котрі є настільки ж важливими, як і акти орієнтування, переміщення і особливо звикання. Ми згадуємо про нашу подорож і відвідування пам'ятних місць, які розташовані саме на поверхні заселеної землі. Відтак, згадувані «речі» тісно асоціюються з місцями. І зовсім не випадково ми кажемо про те, що відбулося, що воно мало місце. Саме на цьому первісному рівні конститується феномен «місць пам'яті» – ще до того, як вони перетворюються на посилення для історичного пізнання. Ці місця пам'яті виступають, перш за все, як *reminders* – опорні пункти спогадів,... як безмовна заміна втраченої пам'яті. Місця «живуть», як живуть записи, монументи, можливо, як документи... Саме завдяки цій близькості, що існує між спогадами і місцями, могло скластися дещо на кшталт *ars memoriae* як метод *loci*...» [3, с. 68].

На думку П. Рікера, «зв'язок між спогадом і місцем становить складну проблему, що буде найбільш помітним у точці з'єднання пам'яті і історії». Автор розглядає датування і локалізацію як взаємопов'язані феномени, «які свідчать про існування нерозривного зв'язку між проблематикою часу і проблематикою

простору». Він уточнює, що питання полягає у тому «якою мірою феноменологія датування і локалізації може складатися без звернення до об'єктивного пізнання геометричного... простору і хронологічного часу, пов'язаного з фізичним рухом». Це питання постає «при всіх спробах оволодіти *Lebenswelt*, котрий передує – якщо не історично, то концептуально – світу, (ре)-конструйованому науками про природу» [3, с. 69].

П. Рікер доходить висновку, що дата як місце у часі очевидно сприяє первинній поляризації мнемонічних феноменів, їх поділу на звичку і власне пам'ять.

Список літератури:

1. Вебер М. Избранные произведения: пер. с нем. М.: Прогресс, 1990. 808 с.
2. Нора П. Между памятью и историей. Проблематика мест памяти. *Франция – память* / Пьер Нора, Мона Озуф, Жерар де Пюимеж, Мишель Винок; [Пер. с фр. Д. Хапаевой. Науч. конс. перевода Н. Копосов]. СПб.: Изд-во С-Петербург. ун-та, 1999. С. 17-50.
3. Рикёр П. Память, история, забвение / Пер. с франц. М.: Издательство гуманитарной литературы, 2004. 728 с.